

Türkiye'de Yükseköğretimin Genişlemesi ve İstihdam Edilebilirlik İlişkisi

M. Furkan Uzan

Türkiye’de Yükseköğretimin Genişlemesi ve İstihdam Edilebilirlik İlişkisi

Ö Z E T

Gelişmiş ülkelerin 1950’lerden itibaren uyguladığı yükseköğretimin genişlemesi politikaları Türkiye’de de özellikle 2006 yılından itibaren agresif şekilde uygulanmaya başlanmış ve nüfusun genelinin yükseköğretime erişiminin artırılması hedeflenmiştir. Bu politika yükseköğretimin yönetimi ve mezunların uygun işlerde istihdamı gibi ciddi planlama gerektiren karmaşık meseleleri de beraberinde getirmiştir. Lakin bu tartışmaların analitik bir çerçeveye oturtularak veri temelli ele alınmasına yönelik gayretler sınırlı düzeydedir. Bu da yapılan hızlı çıkarımların aşırı genellemeler ve yanlış ilişkilendirilmeler içermesine neden olmaktadır. Bu nedenle elinizdeki metinde Türkiye’de yükseköğretimin genişlemesine yönelik politikaların gerekliliği güncel istatistiki veriler ışığında incelenecek ve sorgulanacak, ayrıca bu genişlemenin bireylerin istihdam durumlarıyla alakası irdelenerek mevcut sorunlara çözüm önerileri sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim, istihdam edilebilirlik, yükseköğretimin genişlemesi, diplomalı işsizlik, nitelikli işgücü.

Atıf: Uzan, M. F. (2023). *Türkiye’de Yükseköğretimin Genişlemesi ve İstihdam Edilebilirlik İlişkisi*, (Politika Notu: 2023/50). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı. DOI: <http://dx.doi.org/10.26414/pn050>

Y A Z A R H A K K I N D A

M. Furkan Uzan. Öğretmen lisesi ve eğitim fakültesi mezunudur. Lisans mezuniyetinin ardından üç yıl süreyle araştırma görevliliği yapmıştır. 2019 yılında MEB YLSY burs programı kapsamında University of Southampton - School of Education’da başladığı doktora eğitimine devam etmektedir. Aynı zamanda Yükseköğretim Kalite Kurulu’nda Uluslararası Değerlendirici olarak görev almaktadır. Bir “kamu kurumu” olarak üniversitenin yüzleştiği güncel soru(n)lara ilgi duymakta ve genel olarak yükseköğretim-istihdam edilebilirlik ilişkisi üzerine, özel olarak doktora eğitimiyle gelecek istihdam ilişkisi üzerine çalışmaktadır.

İLKE Vakfı, toplumsal meselelerle ilgili bilgi, politika ve strateji üreten, karar alıcılara yol gösterecek araştırmalar yapan ve gelecek için gerekli birikimin oluşmasına katkı sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur.

Bu Politika Notu Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanmıştır. TODAM; adil, hakkaniyetli ve müreffeh bir toplum hedefini hayata geçirmek üzere düşünce ve strateji üretmektedir.

Adres: Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul Telefon: +90 216 532 63 70 E-posta: todam@ilke.org.tr Web: ilke.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı’nın yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Yazıda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı’nı bağlayıcılığı yoktur.

Giriş

Üniversitenin kuruluşu yüzlerce yıl öncesine dayanmasına rağmen üniversiteye erişim uzun zaman boyunca ayrıcalıklı bir grup birey için mümkün olmuştur. Ancak özellikle gelişmiş ülkelerin yükseköğretime erişim fırsatlarını genişletmesiyle genel nüfus içerisinde yükseköğretime erişimi olan bireylerin sayısı 1950'den beri hızla artmıştır (UNESCO, 2015). Nüfusun genelinin yükseköğretime erişiminin arttırılması için yapılan en kayda değer hamle yükseköğretimin genişlemesi; bir diğer ifadeyle yükseköğretim kurumlarının sayısının ülkenin geniş kısmına yayılarak artırılması olmuştur. Türkiye bu trendi özellikle 2006 yılında başlatılan ve her ilde bir üniversite olmasını hedefleyen politikayla yakalamayı ve yükseköğretime erişimi arttırmayı hedeflemiştir.

Lakin yükseköğretim kurumlarının sayısının artırılması, yükseköğretimin yönetimi ve mezunların uygun işlerde istihdamı gibi ciddi planlama gerektiren karmaşık meseleleri de beraberinde getirmiştir. Bu meseleler, zamanla ciddi bir tartışma konusu haline gelmiş ve üniversitenin bir kurum olarak görevinin ve işlevinin yeniden sorgulanmasına yol açmıştır. Türkiye bağlamında bu tartışmalar, en agresif yükseköğretimin genişlemesi uygulamaları henüz 15 yıl öncesine dayandığı için görece yakın bir geçmişte önem kazanmaya başlamıştır. Lakin bu tartışmaların analitik bir çerçeveye oturtularak veri destekli şekilde ele alınmasına yönelik gayretler sınırlı düzeydedir. Bu da yapılan hızlı çıkarımların aşırı genellemeler ve yanlış ilişkilendirilmeler içermesine neden olmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de yükseköğretimin genişlemesine yönelik politikaların gerekliliğinin güncel

istatistiki veriler ışığında incelenmesi ve sorgulanması, ayrıca bu genişlemenin bireylerin istihdam durumlarıyla alakasının irdelenerek mevcut sorunlara çözüm önerileri sunulması gerekmektedir.

Yükseköğretimin Genişlemesi: Neden Gereklidir, Neyi Hedefler?

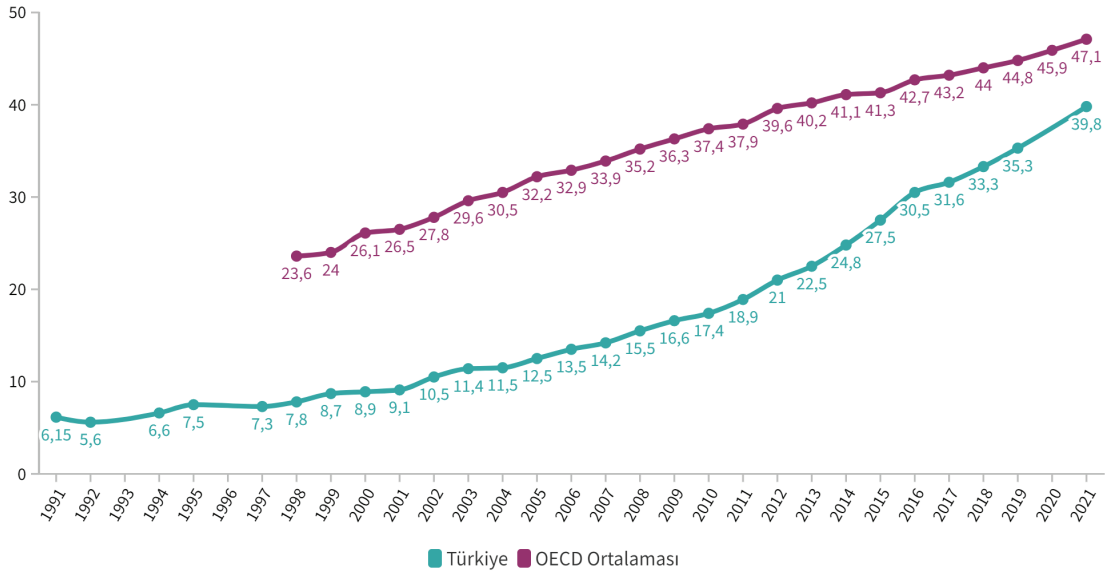
Üst düzey bilgi üretimine katkıda bulunan nitelikli insan kaynağı, özellikle neoliberal ekonomi politikalarının 2000'li yılların başından itibaren popülerlik kazanmasıyla ulusların refahı için anahtar olarak görülmeye başlanmıştır. Yükseköğretim kurumları ise, üst düzey bilginin üretiminin ve öğretiminin yapıldığı yerler olarak nitelikli insan kaynağı yetiştirmede en temel sorumluluk sahibi kurumlar haline dönüşmüştür. Bu noktada devletler, nitelikli insan kaynağını arttırmak için yükseköğretim sistemlerinde genişlemeye gitmeyi ve yeni kuşakların geneline yükseköğretime erişim imkanı sunmayı hedeflemişlerdir. Bireyler için ise yükseköğretim derecesi, onlara gelecekte daha yüksek hayat standartları sunacak bir yatırım olarak görülmektedir. Çünkü yükseköğretim mezunu bireyler, mezun olmayan bireylere kıyasla dünyanın hemen her ülkesinde daha yüksek kazanç ve daha avantajlı yaşam fırsatlarına sahip olmaktadır.

Bu noktada devreye, yükseköğretime erişimin arttırılmasının bir diğer amacı olan sosyal adaletin sağlanması işlevi girmektedir. Çünkü az sayıda kontenjan için çok sayıda talebin yarattığı rekabet, sosyo-ekonomik düzeyi düşük gruplar için, yükseköğretime erişimde ve sözü geçen daha yüksek ya-

şam fırsatlarına sahip olmada dezavantaj oluşturmaktadır. Bununla bağlantılı olarak, yükseköğretim kurumlarının ülkenin her kesimindeki bireyler için erişilebilir bir kapsama yayılmış olması, sosyo-ekonomik düzeyi düşük gruplar için coğrafi eşitsizliklerin de azaltılmasının ve yükseköğretime katılımın artırılmasının amaçlarından biri olmuştur.

Bahsi geçen bütün amaç ve hedefler, Türkiye’de yükseköğretimin genişlemesi politikalarının da dayanak noktası olarak gösterilebilir. Örneğin, Şekil 1’de OECD ülkelerinde 25-34 yaş arası nüfus içerisinde yükseköğretim mezunlarının 1991-2021 yılları arasındaki oranı görülmektedir. Türkiye’nin, 2010’lu yılların başlarına kadar genç nüfus içinde yükseköğretim mezunu oranı en düşük OECD ülkeleri arasında olması, yükseköğretim mezunu insan kaynağına duyulan ihtiyacı göstermektedir. Nitekim 2006-2008 arasındaki hızlı genişleme politikalarının mezun vermeye başlamasını müteakiben bu göstergede hızlı bir artış yaşanmıştır.

Bireysel seviyede Türkiye’de yükseköğretime erişime olan talebin yıldan yıla arttığı bilinmektedir. Yükseköğretimin genişlemesi politikası, bu artan talebe cevap verebilme-yi de hedefler. Şekil 2’de görüldüğü üzere Türkiye’de yükseköğretime olan talebin yanıtlanma oranı 1992 yılındaki ilk genişleme dalgasının ardından sürekli artsa da bugün tekrar %30’lar seviyesinde seyretmekte. 2006 yılında başlatılan genişleme politikasıyla birlikte kontenjanlar artırılmış ve 2008-2009 yıllarında bir yükseköğretim programına yerleşenlerin başvurulara oranı %50’yi geçmiştir. Ancak özellikle 2010’ların ikinci yarısından itibaren, başvuran sayısı hızla artmakla birlikte, arz-talep dengesinde terazi yeniden 2006 öncesi seviyelere dönmeye başlamıştır ve günümüzde de bu seviyelerde devam etmektedir. Bu durum, yükseköğretime erişimin yeniden daha rekabetçi hale gelmesine ve dolayısıyla sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı gruplardan bireylerin katılımında eşitsizliklerin kuvvetle muhtemelen artmasına neden olmaktadır.

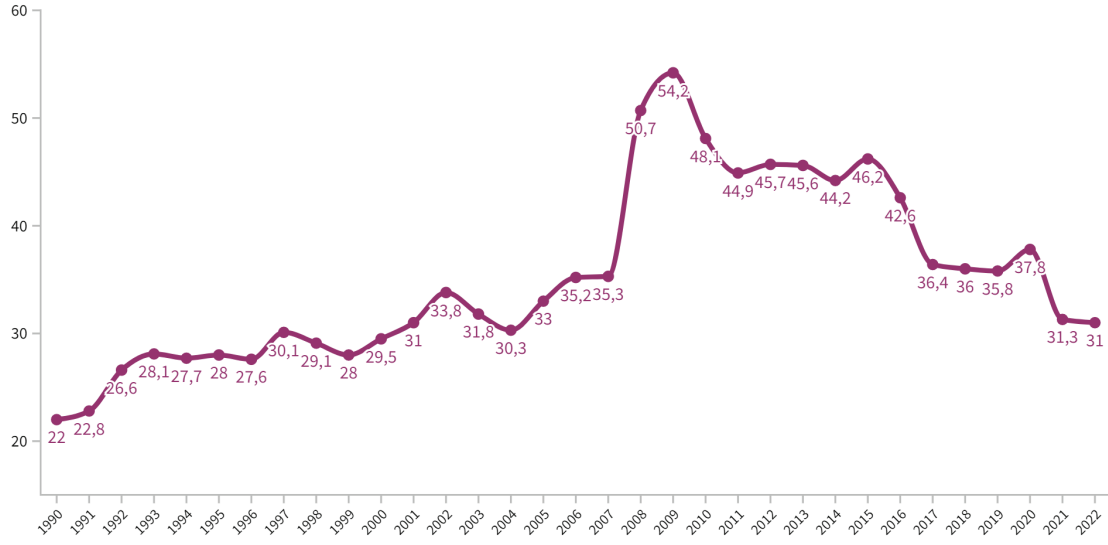

Şekil 1. OECD ve Türkiye’de 25-34 Yaş Arası Nüfus İçinde Yükseköğretim Mezunlarının Oranı (1991-2021, %)

Kaynak: OECD, 2022a.

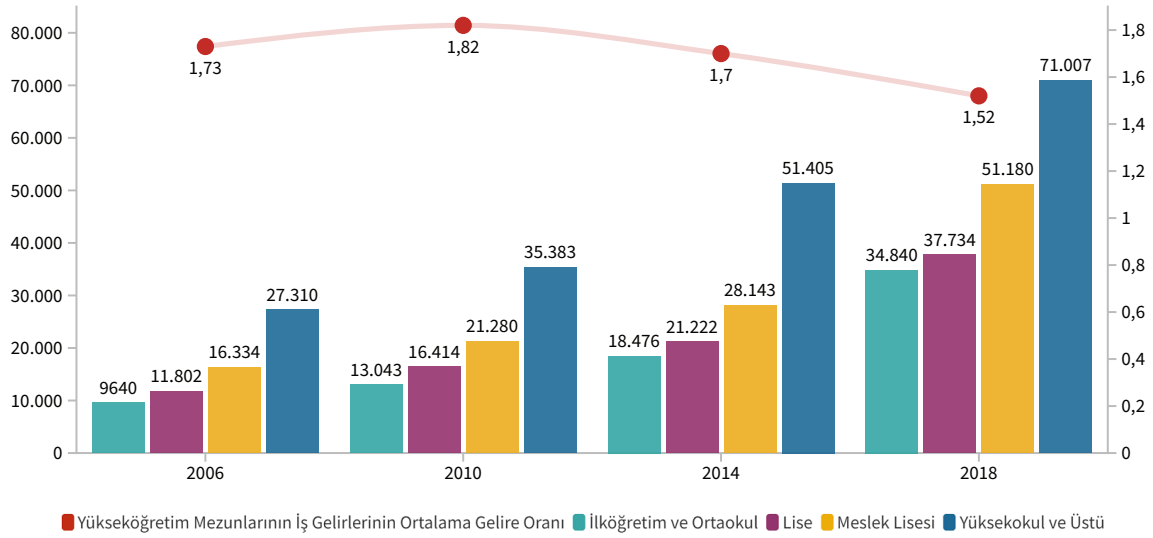
İLKE POLİTİKA NOTU

Türkiye’de Yükseköğretimin Genişlemesi
ve İstihdam Edilebilirlik İlişkisi

Şekil 2. Yükseköğretim Kurumlarına Başvuran-Yerleşen Oranı (1990-2022, %)

Kaynak: YÖK Yükseköğretim Bilgi Yönetimi Sistemi, 2022.

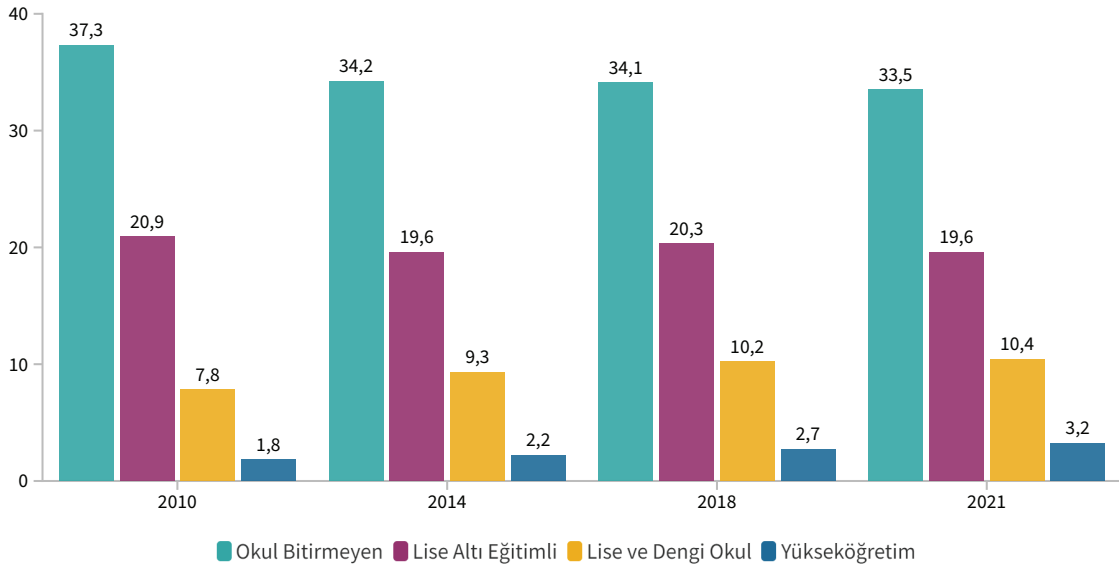
Şekil 3. Eğitim Durumuna Göre Yıllık Ortalama Brüt Kazanç (2006-2018, TL)

Kaynak: TÜİK, 2020.

Yükseköğretime erişimde fırsat eşitliği ve sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı gruplardan bireylerin de sisteme eşit oranda katılımı, sosyal adaletin sağlanması için kilit bir meseledir. Şekil 3 ve 4’te görüldüğü üzere, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yükseköğretim mezunları daha yüksek oranda gelir sahibi olurken daha düşük oranda yoksulluk riski yaşar. Yükseköğretim mezunları, daha düşük eğitim sermayesine sahip olanlara göre açık ara farkla daha yüksek yıllık kazanca sahiptir. Bu noktada, düşük gelirli ailelerden bireylerin yükseköğretime erişiminin daha kısıtlı olması, yükseköğretim mezunu olarak daha iyi imkanlara erişememeleri anlamına gelir. Durumu daha problemli hale getiren mesele ise bu dönünün tekrar etmesi ve yeniden üretilmesi ile yeni kuşakların da hayatları boyunca elde edebilecekleri yaşam standartlarının sosyal kökenlerinin şartlarına göre belirlenmesine mahkum edilmesidir. Oysa yükseköğretimin genişlemesi ve katılımın artırılması, bu çarkın kırılması için hayati bir görev üstlenebilir.

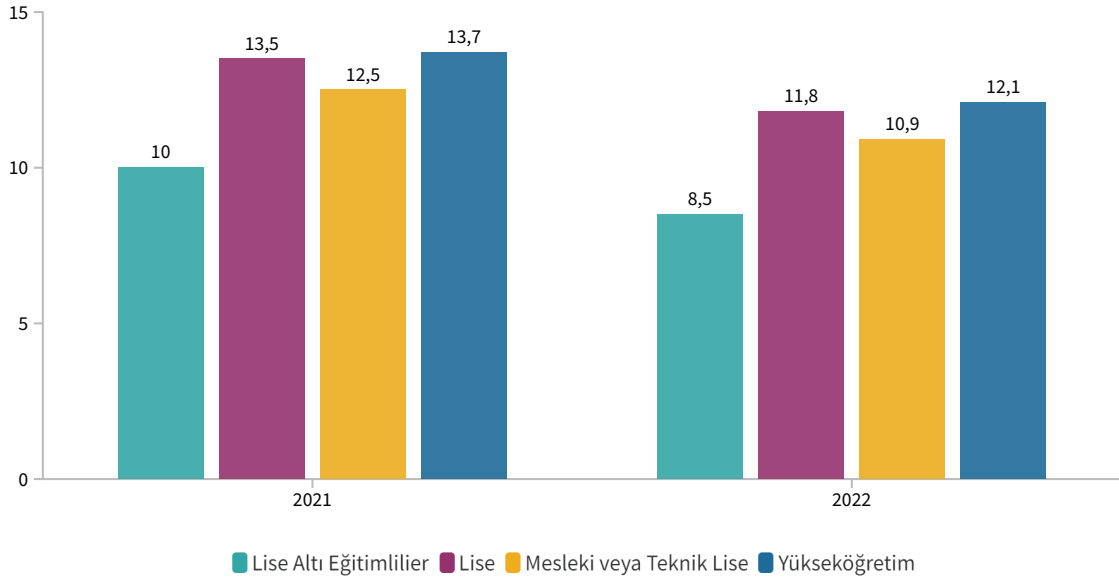
Yükseköğretimin Genişlemesi ve İstihdam Edilebilirlik İlişkisi

Yükseköğretimin genişlemesinin toplumsal refaha katkısını sadece yükseköğretim veren kurumların sayısını çoğaltarak sağlamak mümkün değildir. Çünkü hem devletlerin hem de bireylerin yükseköğretime katılımdan temel beklentisi, mezuniyet sonrası uygun işlerde istihdam edilmektir. Güncel verilere baktığında, Türkiye’de yükseköğretim mezunu olmanın, olmamaya nazaran daha düşük oranda işsizlik vadetmediği görülmektedir. Yükseköğretim daha yüksek bir gelir anlamına gelse de istihdam piyasalarının, mezun arzına uygun yapılanmadığı açıktır. Bu durum, kamusal ve akademik alanda genişleme politikasının ciddi şekilde eleştirilmesine yol açmıştır. Eleştirilerin odak noktasında gereksiz/fazla sayıda yeni üniversite açıldığı ve bunun

Şekil 4. Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranı (2010-2021, %)

Kaynak: TÜİK, 2021.

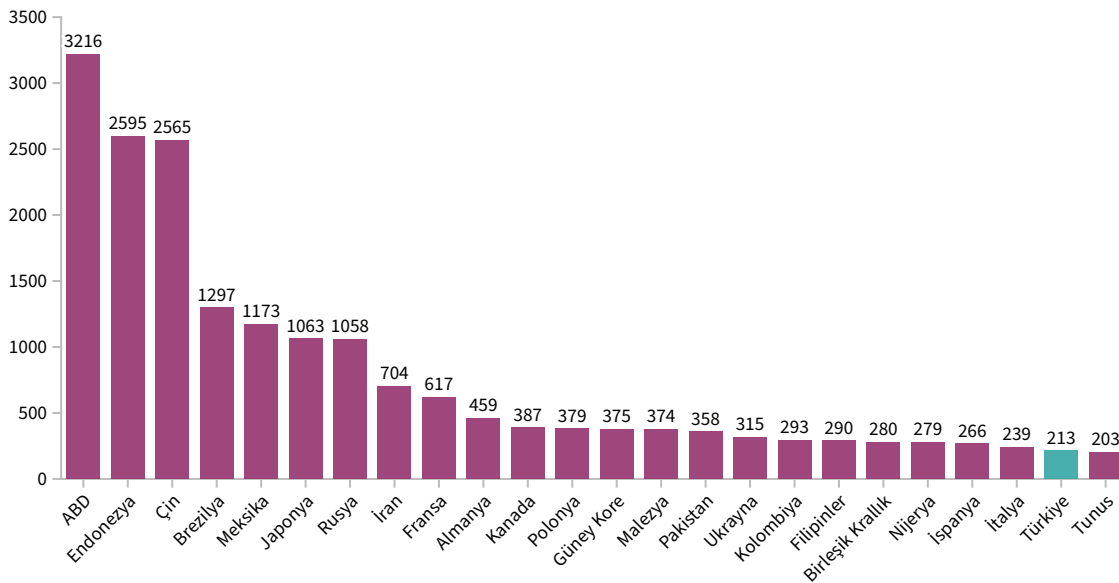

Şekil 5. Mezun Olunan Eğitim Derecesine Göre İşsizlik Oranı (2021-2022, %)

Kaynak: TÜİK, 2022.

üniversite mezunu işsizliğini ciddi oranda artırdığı kanaati yer almaktadır (Bağcı, 2018; Çokgezen & Altun, 2018; Yalçıntaş & Akkaya, 2019; Güneş & Acar, 2022). Bu önermeleri rasyonel bir zeminde tartışmak için öncelikle Türkiye’nin üniversite sayısı bakımından dünyadaki konumu incelenebilir.

Şekil 6’da görüldüğü üzere Türkiye’deki toplam yükseköğretim kurumları sayısı, kendisinden daha az nüfusa ve/veya gayrisafi milli hasılaya sahip ülkelerin birçoğundan azdır. Ayrıca, yukarıda belirtilen genç nüfus içindeki mezun oranı ve yükseköğretime olan talebi karşılama oranı gibi veriler göz

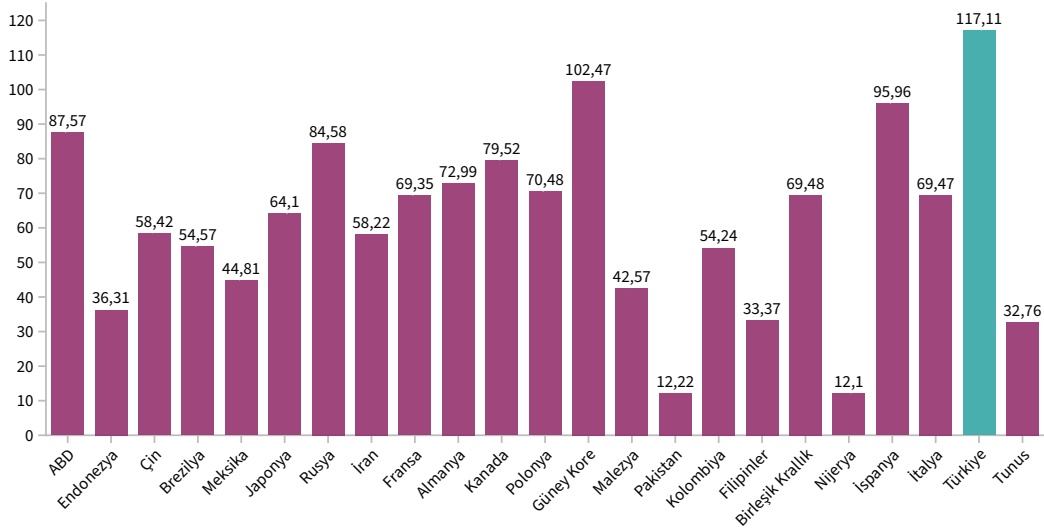

Şekil 6. Farklı Ülkelerde Üniversite Sayısı (2021)

Kaynak: CSIC, 2021.

İLKE POLİTİKA NOTU

Türkiye’de Yükseköğretimin Genişlemesi
ve İstihdam Edilebilirlik İlişkisi

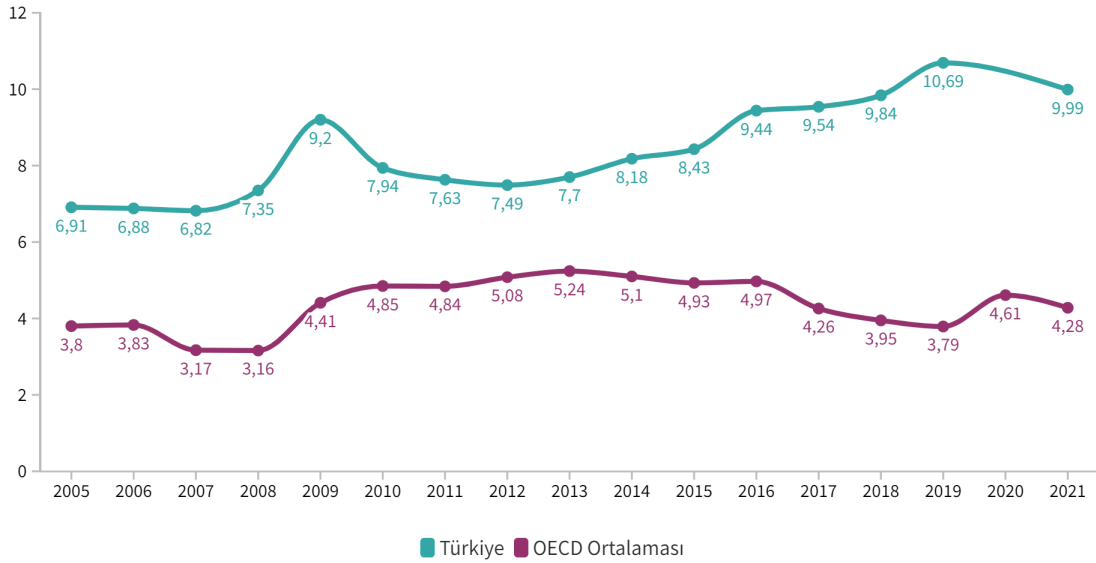
Şekil 7. Farklı Ülkelerde Yükseköğretimde Brüt Kayıt Oranı (2020, %)

Kaynak: UNESCO Institute for Statistics, 2020.

önüne alındığında, Türkiye’de gereksiz/fazla sayıda üniversite olduğunu iddiasının gerçekliği sorgulanabilir durumdadır. Mesele üniversite sayısının çok olması gibi tartışılabilir da esasen diğer ülkelere kıyasla Türkiye’nin üniversite sayısı henüz düşüktür. Ek olarak, meseleyi üniversite sayılarındaki artıştan ziyade, mezun sayılarındaki artış ve üniversitelerin mezun istihdam edilebilirliğine katkısı üzerinden tartışmak daha doğru olacaktır.

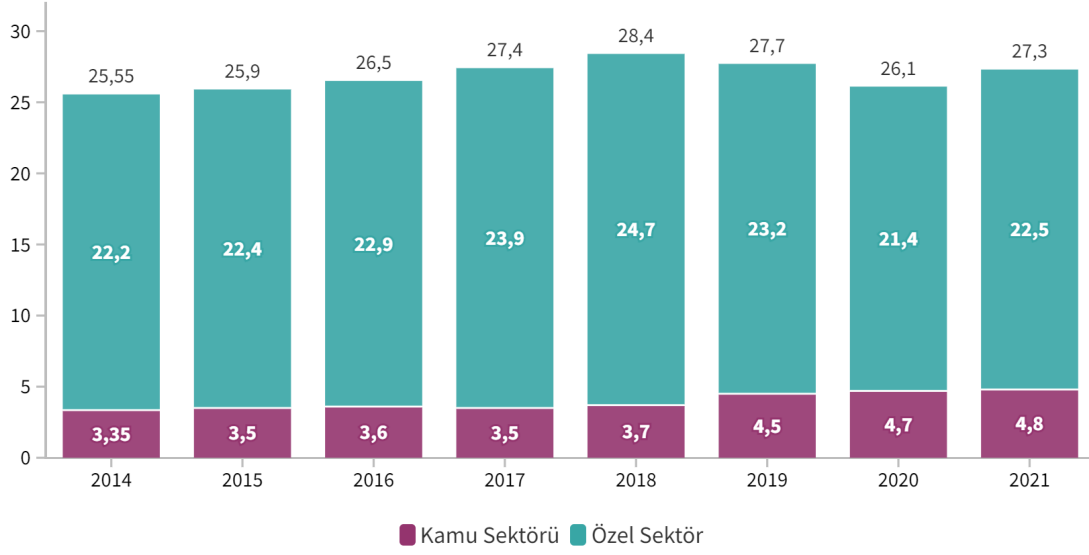
Bu bağlamda öne sürülen mezun işsizler önermesini sorgulamak için, yükseköğretim mezunu işsizlik oranının zaman içindeki değişimi OECD ülkeleri ile karşılaştırılarak incelenebilir.

Şekil 8’de görülen işsiz mezun oranındaki artış eğilimi, Türkiye’de gereksiz veya fazla sayıda yeni üniversite açıldığı ve bunun üniversite mezunu işsizliğini artırdığı önermelerinin neden geniş çapta kabul gördüğünü anla-

Şekil 8. Türkiye ve OECD Ülkelerinde Yükseköğretim Mezunlarının İşsizlik Oranı (2005-2021, %)

Kaynak: OECD, 2022b.

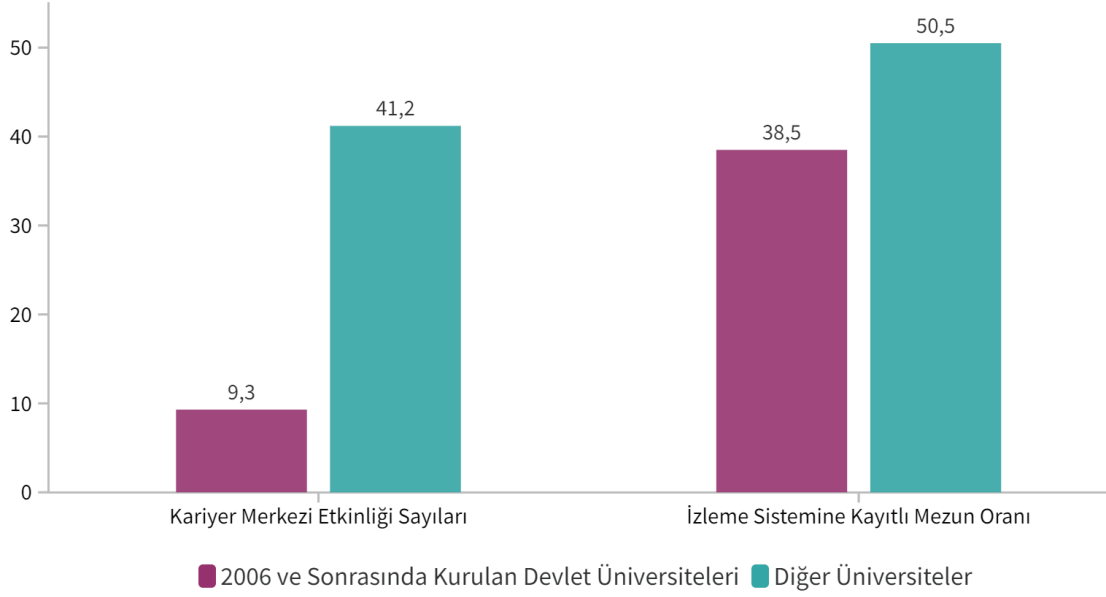

Şekil 9. Türkiye’de Kamu ve Özel Sektör İstihdamı (2014-2021, Milyon)

Kaynak: TÜİK, 2022 ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Kamu Sektörü İstihdam Sayıları Raporlarından derlenmiştir.

mamızda yardımcı olabilir. Ancak yeterince hızlı büyümeyen istihdam piyasalarından kaynaklanan sorunu, üniversite kurumuna yükleyen bu hızlı önermelerin ihmal ettiği iki gerçek vardır: Birincisi, üniversitenin, doğrudan istihdam sağlayan değil, istihdam edilebilirliği arttıran bir kurum olduğu gerçeğidir. Holmes (2013, s. 540-541) bu durumu “Üniversiteler iş piyasasını kontrol edemeyeceği için istihdamı garanti edemez. Onların yapabileceği, kişinin arzuladığı kendisine uygun bir işte istihdam edilme ihtimalini artırmaktır. Hükümetler de mantıklı olarak onlardan bunu bekleyebilir,” şeklinde açıklar. İkincisi, yükseköğretim mezunu olmanın bireylere halen daha yüksek yıllık ortalama kazanç ve düşük yoksulluk riski olarak geri döndüğü gerçeğidir. Dolayısıyla, yükseköğretimin sağladığı bilgi, beceri, belge ve yatkınlıkları üniversite sayısını azaltarak ayrıcalıklı bir kesime değil, talep eden bütün bireylere sunmak sosyal devlet ilkesinin bir gereğidir.

Yükseköğretimin genişlemesi politikalarını Türkiye’den çok daha önce uygulayan ve nüfusun geneline düzenli şekilde yükseköğretime erişim imkanı sağlayan gelişmiş ülkelerde mezun istihdam edilebilirliğine yönelik tartışmalar üniversitelerin varlığına veya çokluğuna değil istihdam edilebilirliği nasıl artırabileceğine odaklı şekilde gelişmiştir. Bu noktada üniversitelerden en temel beklenti yüksek nitelikli işgücünü arttırmak için gereken bilgi, beceri ve yetkinlikleri kazandırması olmuştur (Yorke, 2006; Andrews & Higson, 2008). Lakin bu beceri ve yetkinlikler hem sektöre hem de zamana göre oldukça değişmektedir (Hinchliffe & Jolly, 2011; Tomlinson, 2012). Dolayısıyla, mezunların yalnızca yetkinliklerini değil, girmek istedikleri sektöre kültürel adaptasyonlarını ve sosyal bağlarını artırmak için üniversitenin kurumsal çatısı altında müfredat dışı olarak yapılan kariyer izleme ve geliştirme çalışmaları da üniversite-istihdam edilebilirlik ilişkisinde zamanla

Şekil 10. Üniversitelerin Kariyer Merkezlerinin Ortalama Etkinlik Sayısı ve Mezun Takip Sistemindeki Mezun Oranı (2019-2020, %)

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu tarafından yayımlanan 2019 ve 2020 yılına ait Üniversite İzleme ve Değerlendirme Raporlarından derlenmiştir.

ön plana çıkmıştır (Benati & Fischer, 2020; Caballero vd., 2021).

Bu nedenle, 2006 sonrasında kurulan üniversitelerin bireylerin istihdam edilebilirliğine katkılarını, doğası gereği kaygan bir zeminde yürütülen “yetkinlikler” odaklı değil, kariyer izleme ve geliştirmeye yönelik çalışmalar odaklı veriler ışığında incelemek, yükseköğretimin genişlemesi ve istihdam edilebilirlik tartışmalarını Türkiye bağlamında uygun bir zemine oturtmak için gerekli verileri sağlayabilir. Bu noktada, Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi tarafından hazırlanan Üni-Veri araştırmasında kullanılan özellikle “iş bulma süresi”, “nitelik uyumsuzluğu” ve başlangıç ücreti” gibi göstergeler lisans mezunlarının istihdam edilebilirliğine dair bölüm/disiplin bazında değerli veriler sağlamaktadır. Lakin ilgili araştırmada veriler üniversite bazında gösterilmemektedir. Bu nedenle,

her ile bir üniversite politikası kapsamında kurulan üniversitelerimizin mezun istihdam edilebilirliğine katkısına ilişkin olarak ise bu üniversitelerimizde yapılan kariyer merkezi etkinliği sayıları ve izleme sistemine kayıtlı mezun oranı verileri incelenebilir. Şekil 10’da görüldüğü üzere “her ile bir üniversite” politikasıyla kurulan yeni devlet üniversiteleri kariyer merkezi ve mezun takibi anlamında diğer üniversitelerin gerisinde kalmıştır. Bunda elbette 2006 sonrasında kurulan devlet üniversitelerinin personel sıkıntısı, kaynak eksikliği gibi ciddi sorunlarla yüzleştiğini hatırlamak faydalı olabilir (Özoğlu vd., 2015; Gök, 2016; Gür, 2016; Akçığit & Özcan-Tok, 2020). Ancak aradaki fark sadece bununla açıklanamaz. Şekilde verisi bulunan 2006 sonrasında kurulmuş 74 devlet üniversitesinin yaklaşık üçte birinde (22) söz konusu iki yıl boyunca hiçbir kariyer merkezi etkinliği düzenlen-

mezken, yarısından fazlasında (46) ortalama beşten az etkinlik düzenlenmiştir. Ortalama beşten az etkinliğin düzenlendiği üniversite sayısı diğer 117 üniversite içinde ise 13’tür. Ek olarak, 2006 sonrasında kurulmuş devlet üniversitelerinin yine yaklaşık dörtte birinde (20) kayıtlı mezun oranı yüzde beş ve altında iken, bu sayı diğer 117 üniversite içerisinde 8’dir. Dolayısıyla yeni kurulan üniversiteler farklı toplumsal tabakaların yükseköğretime erişimini sağlarken aynı zamanda, bu tabakaların en çok ihtiyaç duyduğu kariyer planlama, sosyal sermaye geliştirme, akran öğrenmesi ve eğitimden istihdama geçiş için gereken yatırımların ilerletilmesi noktasında kurumsal sorumluluklarını oldukça sınırlı ölçüde yerine getirebilmektedir.

Üniversitelerin bireylerin istihdam edilebilirliğine katkısı esasen ölçülmesi oldukça karmaşık çok daha fazla sayıda değişken gerektirir. Ancak literatürde önemi kanıtlanmış müfredat dışı etkinliklerde 2006 sonrasında kurulan devlet üniversitelerinin sınırlı performansı, akademik verimliliğe dair sınırlı performanslarıyla birlikte düşünüldüğünde (Akçığit & Özcan-Tok, 2020) politika yapıcılar için dikkat çekici sonuçlar doğurmaktadır. Mesele üniversite veya mezun sayısı değil, üniversitelerin yeni gelen kuşakların ihtiyaçlarına ne kadar cevap verebildiğidir. Türkiye’de yükseköğretimin genişlemesi politikası büyük ölçüde bu üniversitelere dayandığı için, istihdam edilebilirliği artırma konusundaki görece zayıf performansları, doğrudan genişleme politikasına yönelik olumsuz algılara neden olabilir. Bugün akademik ve kamusal alanda ilgili politikaya karşı yüksek sesle dile getirilen tepkilerin ardında bu durumun yattığı ifade edilebilir.

Sonuç

Türkiye’de yükseköğretimin genişlemesi politikası son yıllarda önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Eleştirilerin odağında yer alan gereksiz veya fazla sayıda üniversite açıldığı iddiası, hem Türkiye’nin toplam nüfus içerisinde yükseköğretim mezunu oranı ve toplam üniversite sayısı gibi verilerde dünyadaki diğer ülkelere kıyasla görece geride olan konumu, hem de yükseköğretime olan talebin karşılanma oranı düşünüldüğünde gerçekliği oldukça şüpheli bir iddidir. Ancak genişleme politikası kapsamında kurulan devlet üniversitelerinden mezun olanların istihdama geçişinde beklenen düzeyin gerçekleşmediği de gerçektir. Fakat özel sektör başta olmak üzere, Türkiye’deki iş piyasasının yeni ve nitelikli işgücüne uygun istihdam yaratmadaki yetersiz ve sınırlı katkısı düşünüldüğünde, mezun işsizliğinin sorumluluğu sadece üniversitelerin sırtına yüklenmemelidir. Ayrıca, yükseköğretim politikalarının tamamen istihdam piyasasının mevcut durumuna göre ayarlanmasını ve piyasada uygun sayıda iş olmadığı takdirde üniversiteye erişimin de kısıtlanmasını beklemek, birçok açıdan oldukça tehlikelidir.

Günümüzde istihdam piyasasının en önemli özelliği oldukça değişken ve öngörülemez olması ve hiçbir işkolunun her daim yüksek arz yaratacağının garantisinin olmamasıdır. Aynı zamanda bu beklenti, istihdam piyasası gelişmedikçe yükseköğretim mezunu bireylerin de yetişmemesi ve nitelikli işgücünün sınırlandırılması anlamına gelebilir. Nitelikli işgücü sınırlı olan ülkelerin, zengin yeraltı kaynakları da bulunmadığı takdirde, yüksek refah seviyelerine ulaşması oldukça güçtür. Meseleyi Türkiye bağlamında değerlendirir-

ken hem bu gerçek, hem de ciddi sayıda genç nüfusa sahip bir ülke olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu genç nüfusu yetiştirmiş insan kaynağı potansiyeli olarak değerlendirmek ve işleyebilmek için yükseköğretime erişimi herkes için artırmak, gelişmiş ülkeler içerisinde yer almada kilit rol oynayacaktır. Aynı zamanda yükseköğretime erişim imkanının dar tutulmasının farklı toplum tabakalarında neden olacağı sosyal adaletsizlikten kaçınılmış olacaktır.

Diğer yandan sosyal adaletin sağlanabilmesi, yalnızca yükseköğretime erişimle değil, mezuniyet sonrası iş piyasasına girerken de fırsat eşitsizliğinin azaltılmasıyla mümkündür. Yükseköğretim derecesinin, bireylerin toplum içindeki sosyo-ekonomik statüsünün “sıralama makinesi”ne (Sandel, 2020) dönüştüğü günümüzde, Türkiye bu dönüşümden azade değildir. Bu nedenle ana hedef, genişleme politikaları dahilinde açılan üniversiteler ile diğerleri arasındaki farklılıkları azaltarak kaliteli yükseköğretimi herkes için erişilebilir hale getirmek olmalıdır. Çünkü ancak bu sayede birey ölçeğinde istihdam edilebilirliğin, ülke ölçeğinde ise yetiştirmiş insan kaynağının en uygun işlerde çalışarak toplumsal refahın yükselmesine katkı sunduğu bir sistem kurulabilir.

Öneriler

- İstihdam edilebilirliği aşındıran ilk etkenlerden biri şüphesiz verilen eğitimin akademik niteliğinin zayıf olmasıdır. Genişleme politikaları dahilinde 2006’dan itibaren kurulan devlet üniversiteleri ile diğer üniversiteler arasındaki bilimsel yayın ve akademik verimlilik oranları arasındaki açığı kapatmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Türkiye’de yükseköğretim ve istihdam edilebilirlik bağlantısı üzerine yapılacak odaklı çalışmalar desteklenmeli ve artırılmalıdır.
- Özellikle bölgesel bazda yapılacak üniversite-sanayi işbirliğine yönelik çalışmalar ve projeler desteklenmeli ve artırılmalıdır.
- Üniversitelerin kariyer merkezlerinin, özellikle iş ortamına sosyo-kültürel adaptasyonu artıracak etkinlikler yoluyla, mezunların iş hayatına daha yumuşak ve sorunsuz geçişini sağlayacak müfredat dışı çalışmalar yapması teşvik edilmelidir. İlgili çalışmalar Yükseköğretim Kalite Kurulu’nca izlenmeli ve değerlendirilmelidir. Bu çalışmalara yönelik çıktılar ve veriler, yıllık olarak yayımlanan Üniversite İzleme ve Değerlendirme Raporu ile Kurum Gösterge Raporlarında şeffaflıkla belirtilmelidir.
- Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi’nin Üni-Veri araştırması ve benzeri çalışmaların artırılması ve düzenli olarak yayınlanması teşvik edilmelidir. İlgili göstergeler üniversiteler bazında da raporlanmalıdır. Bu tür göstergeler, öğrencilerin tercih sürecinde bireysel ölçekte istifade etmesinin ötesinde, yükseköğretim politikaları geliştirmeye yönelik bir imkan olarak veri kalitesi ve sürekliliği bakımından geliştirilmelidir.

- Üniversiteler tarafından yürütülen sosyal ve endüstriyel projelere öğrencilerin katılımı teşvik edilmeli ve artırılmalıdır.
- Öğrenciler tarafından organize edilen ve yürütülen sosyal ve endüstriyel girişim ve inovasyon projelerinin sayısının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Teknoloji Transfer Ofisleri kapsamında yürütülen projelere öğrencilerin katılımının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Dijital çağda artık oldukça kolaylaşan mezun izleme çalışmaları zorunlu tutulmalı; üniversitelerin mezunlarla, mezuniyeti takip eden ikinci ve beşinci yıllarda istihdam durumlarına yönelik anketler ve görüşmeler yapması sağlanmalıdır. Anket sonuçları ise periyodik olarak açıklanmalı ve kamunun ve araştırmacıların ilgisine sunulmalıdır.
- İş piyasasında, spesifik olarak özel sektörde nitelik gerektiren pozisyonların artırılması hususu ekonomi ve kalkınma politikalarının da ajandasına eklenmeli ve ilgili bütün kamu kurumlarıyla işbirliği ve istişare içinde çalışmalar yürütmelidir.

Kaynakça

- Akçığit, U. & Özcan-Tok, E. (2020). *Türkiye bilim raporu*. TÜBA Raporları, 43. 20 Kasım 2022 tarihinde <https://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/raporlar/Tu%CC%88rkiye%20Bilim%20Raporu.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Andrews, J. & Higson, H. (2008). Graduate employability, “soft skills” versus “hard” business knowledge: A European study. *Higher education in Europe*, 33, 411–422. DOI: <https://doi.org/10.1080/03797720802522627>
- Bağcı, E. (2018). Eğitim düzeyinin işsizlik üzerindeki etkisi: Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin karşılaştırması. *Finans, Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 348-358.
- Benati, K. & Fischer, J. (2020). Beyond human capital: Student preparation for graduate life. *Education + Training* 63, 151–163. DOI: <https://doi.org/10.1108/ET-10-2019-0244>
- Caballero, G., Álvarez-González, P. & López-Miguens, M. J. (2021). Which are the predictors of perceived employability? An approach based on three studies. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 1–18.
- CSIC. (2021). *Estimated number of universities worldwide as of July 2021, by country*. 20 Kasım 2022 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/918403/number-of-universities-worldwide-by-country/> adresinden erişilmiştir.
- Çokgezen, M. & Altun, T. (2018). Üniversitelerin bölge ekonomisine katkısı ve “her ile bir üniversite” politikası: Türkiye’ye ilişkin çalışmalar üzerinden kısa bir değerlendirme. Karagül, M., Kaya, L., & Sungur, O. (Ed.). *Bölgesel kalkınma ve bölge bilimi üzerine yazılar*. (s. 307-319). Ankara.
- Güneş, B. & Acar, S. (2022). Does perceived employability affect life satisfaction? findings from Munzur University students. *Yaşar üniversitesi e-dergisi*, 17(65), 117-133.

- Gür, B. S. (2016). Democratization and massification of higher education in Turkey and challenges ahead. *Research & Occasional Paper Series: CSHE*. 3.16.
- Hinchliffe, G. W. & Jolly, A. (2011). Graduate identity and employability. *British Educational Research Journal* 37, 563–584. DOI: <https://doi.org/10.1080/01411926.2010.482200>
- Holmes, L. (2013). Competing perspectives on graduate employability: Possession, position or process? *Studies in Higher Education* 38, 538–554. DOI: <https://doi.org/10.1080/03075079.2011.587140>
- OECD. (2022a). *Population with tertiary education*. 20 Kasım 2022 tarihinde <https://data.oecd.org/eduatt/population-with-tertiary-education.htm> adresinden erişilmiştir.
- OECD. (2022b). *Unemployment rates by education level*. 20 Kasım 2022 tarihinde <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rates-by-education-level.htm> adresinden erişilmiştir.
- Özoğlu, M., Gür, B. S. & Gümüş, S. (2016). Rapid expansion of higher education in Turkey: The challenges of recently established public universities (2006–2013). *Higher Education Policy*, 29(1), 21-39.
- Sandel, M. J. (2020). *The Tyranny of Merit: What’s Become of the Common Good?* London: Penguin Press.
- Tomlinson, M. (2012). Graduate employability: A review of conceptual and empirical themes. *High Educ Policy* 25, 407–431. DOI: <https://doi.org/10.1057/hep.2011.26>
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2022). *Kamu Sektörü İstihdam Sayıları*. 20 Kasım 2022 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/kamu-istihdami/> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). *Eğitim durumu ve ekonomik faaliyete göre yıllık ortalama brüt kazanç*. 20 Kasım 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). *Eğitim durumuna göre yoksulluk oranı*. 20 Kasım 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). *Eğitim durumuna göre işgücü*. 22 Kasım 2022 tarihinde <https://data.oecd.org/eduatt/population-with-tertiary-education.htm> adresinden erişilmiştir.
- UNESCO. (2015). *UNESCO institute for statistics*. 20 Kasım 2022 tarihinde <http://data.uis.unesco.org/> adresinden erişilmiştir.
- Yalçıntaş, A. & Akkaya, B. (2019). Türkiye’de akademik enflasyon: “Her ile bir üniversite politikası” sonrasında Türk yükseköğretim sistemi. *Ankara Üniversitesi SBF dergisi*. 1–22. DOI: <https://doi.org/10.33630/ausbf.551330>
- Yorke, M. (2006). *Employability in higher education: What it is-what it is not*. York, England: The Higher Education Academy.
- Yükseköğretim Kurulu Yükseköğretim Bilgi Yönetimi Sistemi. (2022). *Yükseköğretime geçiş istatistikleri; yıllara göre başvuran yerleşen aday sayıları*. 21 Kasım 2022 tarihinde <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Yükseköğretim Kurulu. (2021). *Üniversite izleme ve değerlendirme raporları*. 21 Kasım 2022 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/universiteler/izleme-ve-degerlendirme-raporlari> adresinden erişilmiştir.

POLİTİKA NOTLARI

ANALİZ RAPORLARI

POLİTİKA
NOTLARI 40

Gıda Hakkı Bağlamında Gıda Güvenliği

Muhammed Erkan Karabekmez

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 46

Türkiye'de Çocuk İşçiliği Mevcut Durum ve Öneriler

Meryem Çapın

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 45

Göç Yönetiminden Göç Yönetişimine: Türkiye İçin Bir Model Önerisi

Aslı Coşkun

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 41

Kentsel Hava Kalitesini İyileştirme Mevcut Durum ve Politika Önerileri

Tuncay Döğeroğlu

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 30

Türkiye'nin Verimlilik Düzeyi Nasıl Yükseltilebilir? Vasat İnsan Tuzağından Kurtulmak

Metin Toprak
Mahmut Demirkıran

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 36

Türkiye ve Paris İklim Anlaşması Yükümlülükler ve Uygulama İçin Öneriler

Gülnaz Yücel

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 35

TÜRKİYE'DE GÖÇMENLERİN ENTEGRASYONU: MEVCUT DURUM VE ÖNERİLER

Betül Ok Şehitoğlu

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 33

Türkiye'de Ev Sahipliği ve Kıracılığın Değişen Yapısı

Muhammed Ziya Paköz

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 20

Nitelikli Göçmen İş Gücünün Çalışma Yaşamına Entegrasyonu

Fatih Yaman

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 27

Türkiye'de Arbuluculuk, Uzlaştırma ve Tahkimin Güncel Durumu

Esmâ Küçükboy

todam

İLKE

ANALİZ
RAPORLARI 08

Köksal Büyük

STK'larda Kurumsal Öz Değerlendirme

Farklı Eğitimler ve Uygulamalar

todam

İLKE

ANALİZ
RAPORLARI 10

Şükrü Çağrı Çelik

Türkiye'de Vergiler ve Gelir Dağılımı

Yeni Vergi Politikalarının Orta ve Uzun Vadede
Gelir Dağılımına Etkisi

todam

İLKE

ilke.org.tr/todam/yayinlar

Üniversitenin kuruluşu yüzlerce yıl öncesine dayanmasına rağmen üniversiteye erişim uzun zaman boyunca ayrıcalıklı bir grup birey için mümkün olmuştur. Ancak gelişmiş ülkelerin 1950'lerden itibaren yükseköğretime erişim fırsatlarını genişletmesiyle genel nüfus içerisinde yükseköğretime erişimi olan bireylerin sayısı hızla artmıştır. Nüfusun genelinin yükseköğretime erişiminin artırılması için yapılan en kayda değer hamle yükseköğretimin genişlemesi; bir diğer ifadeyle yükseköğretim kurumlarının sayısının ülkenin geniş kısmına yayılarak artırılması olmuştur. Türkiye bu trendi özellikle 2006 yılında başlatılan ve her ilde bir üniversite olmasını hedefleyen politikayla yakalamayı ve yükseköğretime erişimi artırmayı hedeflemiştir.

Türkiye'de 2006 yılından itibaren agresif şekilde uygulanmaya başlanan yükseköğretim kurumlarının sayısının artırılması, yükseköğretimin yönetimi ve mezunların uygun işlerde istihdamı gibi ciddi planlama gerektiren karmaşık meseleleri de beraberinde getirmiştir. Lakin bu tartışmaların analitik bir çerçeveye oturtularak veri temelli ele alınmasına yönelik gayretler sınırlı düzeydedir. Bu da yapılan hızlı çıkarımların aşırı genellemeler ve yanlış ilişkilendirilmeler içermesine neden olmaktadır. Bu nedenle bu politika notunda Türkiye'de yükseköğretimin genişlemesine yönelik politikaların gerekliliği güncel istatistiki veriler ışığında incelenerek sorgulanmış, ayrıca bu genişlemenin bireylerin istihdam durumlarıyla alakası irdelenerek mevcut sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur.